

УДК 811.161.2.'373'38(092)

Н. І. Бойко

**Стилістична диференціація лексичного складу
української мови в лінгвістичній спадщині
М. А. Жовтобрюха та А. П. Грищенка**

У статті окреслено основні теоретичні положення щодо стилістичної диференціації лексичного складу української літературної мови, виокремлення й інтерпретації груп стилістично маркованої лексики в лінгвістичній спадщині М. А. Жовтобрюха та А. П. Грищенка.

Ключові слова: стилістична диференціація лексичного складу української літературної мови, стилістично маркована лексика, лексична семантика, семантична структура, М. А. Жовтобрюх, А. П. Грищенко.

В статье освещены теоретические положения относительно стилистической дифференциации лексического состава украинского литературного языка, выделения и интерпретирования групп стилистически маркированной лексики в лингвистическом наследии М. А. Жовтобрюха и А. А. Грищенко.

Ключевые слова: стилистическая дифференциация лексического состава украинского литературного языка, стилистически маркированная лексика, лексическая семантика, семантическая структура, М. А. Жовтобрюх, А. А. Грищенко.

The article describes the theoretical principles of stylistic differentiation of the Ukrainian lexis, as well as the stylistically marked vocabulary selection and interpretation in the linguistic heritage of M. A. Zhovtobriukh and A. A. Grishchenko.

Key words: stylistic differentiation of the Ukrainian lexis, stylistically marked vocabulary, lexical semantics, semantic structure,

Кінець XX та початок XXI століття позначені низкою змін у лексико-семантичній системі української мови. Ці зміни зумовлені впливом перетворень у політичній, соціальній, економічній, науковій та культурній сферах. Демократизація суспільного життя помітно активізувала використання стилістично маркованої лексики, що помітно змінило співвідношення між стилістично нейтральними та стилістично забарвленими лексичними одиницями в різних функціональних стилях української літературної мови.

Сучасні лінгвістичні дослідження, присвячені вивченню стилістичного потенціалу одиниць лексико-семантичної системи української мови, багаторівневої природи виразально-зображальних мовних засобів, процесів нейтралізації та стилістичної маркованості лексичних одиниць; виявленню процесів та явищ у їхньому зв'язку з людиною, культурою, свідомістю тощо, є досить важливими й актуальними. Погляди мовознавців на стилістично марковану лексику як значущий компонент лексичної системи викликають постійний інтерес.

Праці українських мовознавців репрезентують різні підходи до аналізу стилістично маркованої лексики, вони є актуальними в контексті тих помітних змін у розвитку сучасної лінгвістичної науки, що набула нових, таких виразних рис, як антропоцентризм, когнітивізм та функціоналізм на тлі її зв'язків із психолінгвістикою та соціолінгвістикою. У цьому контексті багатогранні праці патріарха українського мовознавства – доктора філологічних наук, професора Михайла Андрійовича Жовтобрюха – та його найталановитішого учня – Арнольда Панасовича Гриценка, випускника історико-філологічного факультету Ніжинського педагогічного інституту імені Миколи Гоголя 1958 року, доктора філологічних наук, професора, дійсного члена Академії педагогічних наук України, дійсного члена Академії вищої школи України, заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата премії імені І. Я. Франка Національної академії наук України – видаються сьогодні особливо актуальними і значущими, їм належить особлива роль у становленні і розвитку українського мовознавства. Імена Михайла Андрійовича Жовтобрюха та Арнольда Панасовича Гриценка широковідомі, добре знані як в Україні, так і в усьому слов'янському лінгвістичному світі, вони давно й по праву вписані в історію українського і світового мовознавства. Арнольд Панасович глибоко шанував і високо цінував свого наставника, він так писав про свого Вчителя: "Михайло Андрійович Жовтобрюх – мовознавець щонайширшого діапазону, який брав безпосередню участь у розбудові українського мовознавства в 30–80-х роках збіглого століття, для якого не існувало складних лінгвістичних проблем, оскільки він знав концептуальні засади всіх мовознавчих шкіл і напрямків, цитував класиків світової лінгвістики, бо багатьох із них читав в оригіналі" [1, с. 37].

Одним із визначних здобутків у лінгвістичній спадщині М. А. Жовтобрюха та А. П. Гриценка є стилістична диференціація словникового складу сучасної української літературної мови, ґрунтовна

характеристика всіх його шарів. Праці М. А. Жовтобрюха та А. П. Грищенка містять положення і висновки, близькі до сучасних концепцій, в основі яких – антропоцентризм лексичної парадигми мови. Досягнення лінгвостилістики – спеціальної галузі мовознавства, що сформувалася й розвивається в межах антропоцентричної парадигми, пов'язані передусім із лінгвістичною спадщиною М. А. Жовтобрюха та А. П. Грищенка, а також іменами та працями низки видатних українських мовознавців: С. Я. Єрмоленко [3–5], Н. М. Сологуб [17], А. К. Мойсієнка [13], Л. О. Пустовіт [14], Л. О. Ставицької [18], В. А. Чабаненка [22–23], О. О. Тараненка [21], В. С. Калашника [12] та інших учених.

Про вагомий внесок М. А. Жовтобрюха в розвиток низки українських мовознавчих шкіл та української лінгвістичної науки загалом неодноразово писали сучасні мовознавці.

У працях М. А. Жовтобрюха обґрунтовується і стилістично диференціюється лексичний склад сучасної української літературної мови, умотивовуються складні теоретичні питання, з'ясовуються критерії виділення стилістично маркованої лексики в окремий клас слів.

Цінним є висновок М. А. Жовтобрюха про функціонально-стильову диференціацію сучасної української літературної мови, що об'єктивується на всіх структурних рівнях, проте найвиразніше – на лексичному. В основу функціонально-стильової диференціації лексичного складу мови покладено систему функціональних стилів, що "існують і розвиваються в постійній взаємодії та взаємопроникненні" [9, с. 151]. Учений запропонував виокремити сім функціональних стилів (художньої літератури, науковий, публіцистичний, офіційно-діловий, виробничо-професійний, епістолярний та розмовно-побутовий). Увесь лексичний фонд сучасної української літературної мови з погляду стилістичної диференціації його складників поділено на дві великі групи. Першу групу репрезентує стилістично нейтральний шар, або так звана міжстильова лексика, яка вільно, без будь-яких застережень і обмежень уживається в усіх стилях мови, а другу – стилістично забарвлена лексика, що безпосередньо співвіднесена лише з одним чи кількома функціональними стилями. У словниковому складі мови стилістично нейтральних слів набагато більше, ніж стилістично маркованих.

3-поміж класів стилістично забарвлених лексичних одиниць актуальними й цікавими є розмисли вченого щодо виокремлення експресивної лексики. Так, у праці [7] М. А. Жовтобрюх для

характеристики експресивних слів використовує термін "емоційно забарвлена лексика" і кваліфікує її як окрему стилістично марковану групу слів у літературній мові. На думку мовознавця, до цього класу належать "слова, які виражають різні почуття, а також емоційні відтінки в оцінці явищ дійсності, осіб, подій та ін. У переважній більшості емоційно забарвлені слова належать до фонду загальноновживаної лексики" [Там само, с. 66]. Емоційно забарвлену лексику вчений протиставляє насамперед термінологічній та офіційно-діловій, оскільки в семантичних структурах їхніх складників не простежено емотивних сем і для таких слів обов'язковими є точність, логічність у вербалізації понять, а образність – зовсім недоречною.

Сферою активного вживання "емоційно забарвленої лексики" визначено художній та публіцистичний стилі, ораторську мову, де "емоційне забарвлення певних слів є доконечною умовою, без цього неможливий глибокий вплив на читача чи слухача" [7, с. 66–67]. До аналізованого складу лексики залучено і слова, які тільки називають певні почуття. Їх кваліфіковано як такі, що "є емоційними вже своїм лексичним значенням, наприклад: радість, горе, журба, сум, туга, жаль, жах, гнів, ніжність, ненависть, гордість, любов, кохання, щирість та ін." [7, с. 67]. Зауважимо, що це положення вченого не завжди знаходить підтримку і продовження в сучасних дослідженнях, присвячених засобам вербалізації категорії експресивності. Так, окремі українські дослідники цього мовного феномена вважають, що поняття про емоції, оцінки, інтенції, афективні стани мовців та їх номенування пов'язані з дещо іншим (окремим) класом лексичних одиниць, що мають денотативний тип лексичного значення й виконують лише номінативну функцію. Цей лексичний шар репрезентований словами, які тільки називають емоції, почуття, стани душі або описують їх: радість, сум, любов, ласка, ніжність, щастя, страх, осуд, зневага, закохатися, ненавидіти тощо. Сема 'емоція' в їхніх семантичних структурах належить до складу денотативного макрокомпонента, а не до конотативного. У зв'язку із цим такі слова не входять до експресивного лексичного шару. Їх кваліфіковано як нейтральні, неекспресивні та віднесено до окремої тематичної групи – "емотивна лексика". Проте всі сучасні дослідники погоджуються з висновком М. А. Жовтобрюха про те, що "вдале використання їх ["емоційно забарвлених слів" – Н. Б.] надає емоційного забарвлення висловлюваній думці" [7, с. 67]. У цьому переконують художні контексти, у яких узуальний статус згадуваних лексичних одиниць не перешкоджає їм, актуалізувавши свій глибинний експресивний

потенціал, що властивий фактично для будь-якого повнозначного слова, набути функціонально-семантичної експресивності.

Цінними є погляди М. А. Жовтобрюха про лексико-граматичні класи слів української мови, об'єднані однією функцією. Учений наголошував, що "емоційність звичайно притаманна лексичному значенню, як його безпосередньому компонентів, всім тим словам, що виражають якісну оцінку предметів, явищ дійсності, осіб та стану й почуттів людини. У функції експресивних оціночних слів в українській мові виступають іменники (щастя, радість, щирість, журба, лютість), прикметники (милий, коханий, щирий, чарівний, веселий, сумний, тужливий, жакхливий, нікчемний, мерзенний), прислівники (весело, радісно, сумно, тужливо, млосо, жакхливо) і дієслова (любити, кохати, радіти, сумувати, ненавидіти)" [9, с. 174]. Стилїстичний потенціал таких різнокатегорійних лексичних одиниць не залежить від мовного оточення (контексту), оскільки їхні семантичні структури репрезентують водночас як денотативну частину, так і конотативну.

Досить актуальними й сьогодні є погляди М. А. Жовтобрюха щодо експресивізації узуально нейтральних лексичних одиниць у межах художніх або публіцистичних текстів: "Однак у сучасній українській літературній мові існує чимало й таких слів, що в одному контексті виступають як стилїстично нейтральні, а в іншому – як емоційно забарвлені. Стилїстично нейтральними вони бувають тоді, коли вживаються в своєму прямому значенні...", "емоційного ж забарвлення ці слова набувають тоді, коли вони виступають у переносному значенні..." [9, с. 174].

До складу стилїстично маркованої лексики М. А. Жовтобрюх послїдовно зараховував усі урочисті слова. У зв'язку із цим учений зазначав, що в сучасній українській літературній мові урочисті слова мають неоднакове походження. До стилїстично забарвлених належать насамперед старослов'янізми або лексичні одиниці, створені на старослов'янському мовному ґрунті: благовістити, благовісник, благословляти, благословенний, благословен, брань, бранний, воїн, златолавий. "Зрідка вони належать до іншомовних запозичень, що зайшли до української мови в різний час і мають у ній стилїстично незабарвлені лексичні відповідники: титан (дуже великий), також титанічний, владар (пор. чеськ. vladař, володар), звідси владарка, владарювати..." [9, с. 175]. У складі сучасної української літературної мови також наявні питомі лексеми такого зразка, їх було схарактеризовано як "урочисті слова", що виникли на власному ґрунті (батьківщина, вітчизна, велич, знамено, керманич (синонім до керів-

ник), подвиг, прапорonosець, величавий, величний, вікопомний, могутній, нездоланий та ін.) [9, с. 175].

Близькими до згадуваного класу стилістично маркованих лексичних одиниць є так звані поетизми, репрезентовані фольклорними елементами та індивідуально-авторськими неологізмами (оказіоналізмами). М. А. Жовтобрюх у своїх працях, присвячених лексичному складові української літературної мови, послідовно зазначав, що до стилістично забарвленої лексики "... належать і всі поетичні слова, властиві художній літературі і народній творчості (рута-м'ята, голубонько, лебедонько, білолиций, сизокрилий, ясночоллий, ясновидий, віщувати)" [7, с. 67]. Тут важливо додати, що виражально-зображальні можливості поетизмів та емотивно-аксіологічний план висловлювання значно посилюються за рахунок тих індивідуально-авторських найменувань, внутрішня форма (первинна ознака як основа okazіонального найменування) яких не лежить на поверхні, а є дещо завуальованою, наприклад: Чому ти завжди набусурманий [насуплений – Н. Б.]? (О. Коломієць) (порівняймо: бусурманити, бусурманитися [15, т. 1, с. 116]). Новотвір, що характеризує вдачу персонажа, інтерпретується через емотивно-оцінні семи, закодзовані у свідомості мовців передусім у зв'язку з іменником емотивно-аксіологічного змісту "бусурман", належного до пасивного шару лексики. Фольклоризм "бусурман" (бусурмен) – заст., нар.-поет. 1. Про людину іншої віри (переважно про магометанина); 2. Уживається як лайливе слово [16, т. 1, с. 264] – розвинув конотативні компоненти негативного змісту на основі стійких національних стереотипів, що сформувалися в результаті стосунків з іншими народами та у зв'язку з позицією: наша (християнська) віра рідна, близька, а тому завжди краща, ніж чужа, бусурманська, наприклад: Ой панночко-шаблюко... з бусурманом зустрівалась, та й не двічі цілувалась; Кримці та нагайці, безбожні бусурмени; Із землі турецької да з віри бусурменської [15, т. 1, с. 115–116]; ... знай приговорює: "Ось так тобі, бусурмену, католицькому, гаспидському мужикові!.." (Г. Квітка-Основ'яненко).

Не залишився без пильної уваги мовознавця ще один складник аналізованої лексичної підсистеми – експресивні синоніми сучасної української мови до стилістично нейтральних слів: *ненька* – до *мати*, *братва* – до *товариші*, *друзі*, *бурмило* – до *ведмідь*, *шкапа*, *огир* – до *кінь*, *коняка*, *пес* – до *собака*, *баньки* – до *очі*, *лупити* – до *бити*, *прекрасний*, *чарівний*, *чудесний* до *гарний* та ін.

Посилюють та увиразнюють стилістично марковані семантичні плани лексичних одиниць і дериваційні засоби, до яких належать

передусім суфікси суб'єктивної оцінки. Лексичні одиниці, афіксовані демінутивно-меліоративними та аугментативно-пейоративними формантами, набувають інтенсифікованої виразності, оскільки вони моделюють у межах контексту різко мотивовані контрастні семантичні плани, взаємодіючи або між собою, або зі словами нейтрального значеннєвого регістру чи експресивними лексемами, що не містять суб'єктивних формантів. Такі стилістично марковані (експресивні) слова М. А. Жовтобрюх виділяв в окрему групу, наголошуючи, що їхня "емоційність" досягається засобами словотворення, зокрема використанням спеціальних суфіксів: "В українській мові значення пестливості, здрібнілості, згрублості, іронії та ін. надається за допомогою суфіксів -к-, -ик, -ок, -очок, -иц-, -иськ-, -ан, -ак-, -аг-, -ищ-, -еньк-, -есеньк-, -езн-, -ецьк- та ін.: хатка, хлопчик, голосок, гайочок, водиця, сестриця, дівчисько, хлопчисько, дідуган, писака, чоловігя, носище, вовчище, маленький, малесенький, добресенький, старезний, здоровецький тощо" [7, с. 67].

Зasadничі положення про стилістичну диференціацію лексичних одиниць сучасної української літературної мови, виразально-зображальний потенціал лексико-семантичної системи української мови, багаторівневої підсистеми експресивних засобів української мови, сформовані в багатогранних працях М. А. Жовтобрюха, розвинув і поглибив Арнольд Панасович Грищенко, який високо оцінив мовознавчий ужинок свого Вчителя: "Як учений М. А. Жовтобрюх був справжньою енциклопедією українознавства. Він блискуче орієнтувався у складних перипетіях історії України, досконало знав специфіку становлення української літератури й культури, гуманітарних галузей наукового знання. М. А. Жовтобрюх був чуйним і дбайливим вихователем наукових кадрів. Що ж до кількості тих, кого він консультував, напучував добрим словом, то статистика тут безсила. Та найголовніше в тому, що довгі літа нічого не змінювали в характері М. А. Жовтобрюха: ні допитливого розуму, ні бажання творити, ні спраги спілкування. Засади людяності, наукового сумління, чесності й добропорядності, які визначали життєвий шлях М. А. Жовтобрюха, варті наслідування" [1, с. 37]. Такі риси наукової звитяги, життєвої мудрості й глибокої людяності перейняв від свого наставника А. П. Грищенко і впродовж усього свого наукового й викладацького життя передавав своїм колегам та учням – студентам-філологам, здобувачам, аспірантам, докторантам, формуючи нові філологічні школи на ґрунті згадуваних засад.

Осмислення стилістичного потенціалу різнорівневих виражально-зображальних (експресивних) мовних засобів української мови та потужного емотивно-оцінного осердя її лексичної системи дозволило А. П. Грищенкові зробити висновок про те, що емотивно-аксіологічні ознаки української мови є надзвичайно багатогранними, згідно з ними українська мова "за силою своїх виражальних можливостей аж ніяк не поступається перед іншими високорозвиненими мовами" [20, с. 3].

Найґрунтовніше проблему функціонально-стильової диференціації лексичного складу сучасної української літературної мови, стилістичного потенціалу її виражально-зображальних (експресивних) мовних засобів А. П. Грищенко висвітлив у розділі "Лексикологія", уміщеному в підручнику "Сучасна українська літературна мова" (для студентів-філологів педагогічних університетів), який витримав кілька видань (1993, 1997, 2002) і до сьогодні користується в лінгвістичних колах України великим попитом. А. П. Грищенко очолив авторський колектив, здійснив загальне редагування підручника, затвердженого Міністерством освіти і науки України, написав розділи "Вступ", "Лексикологія", "Фразеологія", "Лексикографія", "Морфологія" (предмет морфології, типи морфологічних форм і засобів вираження їх, частини мови і принципи класифікації їх, частини мови: іменник, прикметник; підрозділ "Дієслово" підготовлено у співавторстві з Л. І. Мацько). Українські філологи відразу помітили нові підходи до аналізу лексичного матеріалу, свіжі погляди на природу й сутність стилістично маркованої лексики й особливо високо оцінили саме перший розділ праці, склавши велике пошанування авторові – мовознавцеві від Бога: "На виняткову увагу заслуговує розділ "Лексикологія", що містить багато нових відомостей про лексику української мови з погляду походження – про споконвічну українську лексику та про лексичні запозичення з інших мов (слов'янських і неслов'янських), про багатозначність слів, про знакову природу слова, про системні семантичні зв'язки в словниковому складі. У цьому розділі враховано досягнення сучасного мовознавства, пов'язані з аналізом лексичного складу як системно організованої єдності, подано важливі відомості про функціонування словникового складу сучасної української мови, проілюстровані репрезентативними фактами" [19, с. 8]. Уже у "Вступі" А. П. Грищенко зазначає: "Мовне виховання ставить своїм першочерговим завданням усвідомлення значення рідної мови не лише як засобу спілкування, а й як найважливішого джерела формування інтелекту і духовно-емоційної сфери осо-

бистості через її органічний зв'язок з національними традиціями" [20, с. 4].

Розглядаючи склад лексики сучасної української літературної мови з погляду її стилістичного забарвлення [2, с. 199–202], А. П. Грищенко наголошує, що всі лексичні засоби, зафіксовані в словниковому складі, зорієнтовані на функціональні стилі української мови. Мовознавець виокремив п'ять функціональних стилів – розмовно-побутовий, публіцистичний, офіційно-діловий, науковий та стиль художньої літератури. Щодо останнього висловив певні застереження: "... він не має виразних диференційних ознак, тому що поєднує в собі, зокрема з погляду лексичних засобів, елементи всіх інших стилів. Відмінності між стилями знаходять безпосереднє відображення у стилістичній диференціації лексики" [2, с. 198].

Для номінування стилістично забарвленої лексики мовознавець використовує термін "експресивно-оцінна лексика" й виділяє в її складі лексичні одиниці "з додатковими позитивними експресивно-оцінними значеннями" і "стилістично знижені, так звані просторічні слова" [2, с. 200]. У зв'язку із тим, що проблема стилістичної диференціації лексики тісно пов'язана з питаннями лексичної семантики та функціональної лексикології, окремі аспекти її по-новому висвітлено в низці положень праці А. П. Грищенка, як-от: 1) увагу зосереджено на чіткому розмежуванні (виділенні) прямих, переносних (похідних) та конотативно зумовлених лексичних значень [2, с. 103]; 2) акцентовано на зумовленості (маркованості) експресивних лексичних значень, яка полягає в тому, що "номінативний зв'язок з позначуванним ускладнюється додатковою інформацією про позитивну або негативну оцінку предмета чи явища, ступінь інтенсивності вияву дії або ознаки" [2, с. 104]. Автор обґрунтовує це положення, використавши матрицю семантичної структури дієслова *бити*, яке зі значенням "завдавати ударів кому-небудь" функціонує як експресивно нейтральне, позбавлене додаткової (конотативної) інформації про позначувану дію. Контрастом до номінативного значеннєвого плану постають конотативно зумовлені значення, що властиві іншим лексичним одиницям, які також позначають названу дію, а саме: *гамселити* "сильно бити кого-небудь", *гніздити* "бити в одне місце", *духопелити* "сильно бити кого-небудь", *дубасити* "сильно бити кого-небудь", *кулачити* "бити кулаками кого-небудь" [Там само, с. 104]; 3) виокремлено "модифікаційний словотвір, тобто творення похідних лексичних одиниць, у яких значення твірних основ зберігаються, але доповнюються новими відтінками експресивно-оцінного

або кількісного плану, наприклад: 1) похідні іменники *голівка*, *голівонька* (*головонька*), крім значення іменника *голова*, від основи якого вони утворені, виражають позитивну емоційну (так звану зменшено-пестливую) оцінку позначуваного або ж його невеликий розмір; конотативне значення негативної оцінки або вказівка на великий розмір властиве іменникові *головище*; 2) пряме номінативне значення дієслова *спати* "перебувати у стані сну" набуває додаткових відтінків пестливої оцінки у семантичній структурі похідних *спатки*, *спатоньки*, *спаточки*, *спатунечки*, *спатуні*, *спатусеньки*, *спатусі*, *спатусічки* [там само, с. 104]; 4) умотивовано утворення (моделювання) на ґрунті особливостей сполучуваності "фразеологічно обмежених" і "синтаксично зумовлених" лексичних значень. Фразеологічно обмежені значення властиві словам, що виявляють вибірккову сполучуваність з іншими лексичними одиницями. Так, у словниковому складі української мови виокремлено лексико-семантичну групу, репрезентовану прикметниками на позначення власне кольорів, відтінків та різних поєднань кольорів, наприклад: білий, чорний, зелений, жовтий, малиновий, буряковий, вишневий, золотистий, багряний, блідо-рожевий, жовтогарячий тощо. Названі лексеми з погляду сполучуваності не мають обмежень, оскільки іменники (назви носіїв відповідних кольорових ознак) не становлять фіксованої кількості. Проте зовсім іншу парадигму мають прикметники, що позначають масті тварин за певними кольоровими характеристиками, а саме: вороний (чорний з синюватим полиском), буланій (світло-рудий), гнідий (темно-коричневий), чалий (сірий, сіро-коричневий). Названі прикметники слід кваліфікувати як слова, що мають фразеологічно обмежені значення, оскільки вони поєднуються тільки з іменниками *кінь*, *жеребець*, *кобила* у випадках називання відповідної масті. Семантику синтаксично зумовлених лексичних значень А. П. Грищенко справедливо пов'язує з умовами обов'язкової їхньої реалізації лише у відповідних конструкціях. Це стосується передусім багатозначних слів, окремі лексико-семантичні варіанти яких можна виявити лише у складі словосполучень, контекстів [Там само, с. 105].

Ідеї та положення визначних мовознавців – Михайла Андрійовича Жовтобрюха та Арнольда Панасовича Грищенко – про залежність стилістичних маркерів, експресивних значень лексичних одиниць від контексту, про структурно-семантичний та лексико-граматичний склад стилістично забарвленої лексики, про можливість виділення її тільки на тлі зіставлення з нейтральною, а також визна-

чення залежності стилістично маркованих значеннєвих планів від сполучення лексеми з іншими словами, з'ясування впливу словесного оточення (контексту) на моделювання експресивної семантики, належна оцінка стилістичного забарвлення слова, яке безпосередньо може бути пов'язане не тільки з його лексичним значенням, а й зі сферою вживання; встановлення значущості засобів словотвору (передусім демінутивно-меліоративних та аугментативно-пейоративних суфіксів) для формування емотивно-оцінних смислів у лексичній системі української літературної мови заклали основи лінгвістичних досліджень семантичного та стилістичного планів лексичних одиниць. І сьогодні дослідники із вдячністю послуговуються працями М. А. Жовтобрюха та А. П. Грищенка, широковідомих учених-лінгвістів, наукові студії яких стали підґрунтям для поглибленого вивчення стилістичного потенціалу лексичного складу сучасної української літературної мови та розвитку новітньої галузі мовознавчої науки – української експресології.

Література

1. Грищенко А. Михайло Жовтобрюх / Арнольд Грищенко // Дивослово. – 2006. – № 6 (591). – С. 37–39.
2. Грищенко А. П. Лексикологія / А. П. Грищенко // Сучасна українська літературна мова : підруч. / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін. ; за ред. А. П. Грищенка. – К. : Вища школа, 2002. – С. 92–202.
3. Єрмоленко С. Я. Експресивність / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко // Українська мова : енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – К., 2000. – С. 156–157.
4. Єрмоленко С. Нариси з української словесності: стилістика та культура мови / С. Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – С. 430.
5. Єрмоленко С. Я. Стиль індивідуальний / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко // Українська мова : енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін. – К., 2000. – С. 603–604.
6. Жовтобрюх М. А. Дослідження українського усного літературного мовлення / М. А. Жовтобрюх // Взаємодія усних і писемних стилів мови. – К. : Наук. думка, 1982. – С. 5–27.
7. Жовтобрюх М. А. Лексика і фразеологія / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик // М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. Курс сучасної української літературної мови. – К. : Вища школа, 1972. – С. 17–90.
8. Жовтобрюх М. А. Мова української періодичної преси (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / М. А. Жовтобрюх. – К. : Наук. думка, 1970. – 304 с.
9. Жовтобрюх М. А. Стилістична диференціація української лексики) / М. А. Жовтобрюх // Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 151–178.

10. Жовтобрюх М. А. Українська літературна мова / М. А. Жовтобрюх. – К. : Наук. думка, 1984. – 255 с.
11. Жовтобрюх М. А. Уніфікація норм української літературної мови і діалекти / М. А. Жовтобрюх // Мовознавство. – 1979. – № 5. – С. 3–12.
12. Калашник В. С. Особливості слововживання в поетичній мові : навч. посіб. / В. С. Калашник. – Харків : Вид-во Харківського ун-ту, 1985. – 68 с.
13. Мойсієнко А. К. До питання про експресивність / А. К. Мойсієнко // Стилістика української мови : зб. наук. пр. – К., 1990. – С. 25–28.
14. Пустовіт Л. О. Словник української поезії другої половини ХХ століття (семантико-функціональний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 (Інститут української мови НАН України) / Пустовіт Л. О. – К., 1993. – 37 с.
15. Словарь української мови : у 4 т. / упоряд., з додатком власного матеріалу, Борис Грінченко. – К., 1907–1909.
16. Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
17. Сологуб Н. М. Мовний світ Олеся Гончара / Н. М. Сологуб. – К. : Наук. думка, 1991. – 140 с.
18. Ставицька Л. О. Естетика слова в українській поезії 20–30 рр. ХХ століття / Л. О. Ставицька. – К. : Правда Ярославичів, 2000. – 155 с.
19. Степаненко М. І. Українського мовознавства вірний слуга / М. І. Степаненко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : збірник наукових праць / відп. ред. М. Я. Плющ. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 8. – С. 4–10.
20. Сучасна українська літературна мова : підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін. ; за ред. А. П. Грищенка. 3-тє вид., допов. – К. : Вища шк., 2002. – 439 с.
21. Тараненко О. О. Конотація / О. О. Тараненко // Українська мова : енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – К., 2000. – С. 248.
22. Чабаненко В. А. Основи мовної експресії / В. А. Чабаненко. – К. : Вища шк., 1984. – 166 с.
23. Чабаненко В. А. Стилістика експресивних засобів української мови / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя : ЗДУ, 1993. – 215 с.